

Такім чынам, разгледжаныя намі жэсты з'яўляюцца неад'емнымі кампанентамі камунікацыі і часта адлюстроўваюць настрой, эмоцыі і адносіны гаворачага да прадмета размовы ці суб'ядніка, а таксама могуць прадстаўляцца як складнік этыкетных паводзін.

Спіс выкарыстанай літаратуры

- 1 Липатова, Т. В. Вербальные и невербальные средства коммуникации и их место в системе языка / Т. В. Липатова. – М. : Вестник РУДН, серия Философия № 4, 2015. – С. 115–122.
- 2 Мудрая, О. В. Функции невербальных компонентов в системе языка : на материале сравнения рус. яз. с англ. : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20 / О. В. Мудрая. – М. : Российский ун-т дружбы народов, 1994. – 16 с.
- 3 Григорьева, С. А. Словарь языка русских жестов / С. А. Григорьева, Н. В. Григорьев, Г. Е. Крейдлин. – Москва-Вена : Языки русской культуры ; Венский славистический альманах, 2001. – 256 с.
- 4 Мележ, І. Подых навалніцы / І. Мележ. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1973. – 512 с.
- 5 Акишина, А. А. Жесты и мимика в русской речи : лингвостановедческий словарь / А. А. Акишина, Х. Кано, Т. А. Акишина. – М. : Русский язык, 1991. – 144 с.
- 6 Быкаў, В. Збор твораў. У 4-х т. Т. І. Аповесці / [Аўт. прадм. Д. Бугаёў]. // В. Быкаў – Мінск : Мастацкая літаратура, 1980. – 432 с.
- 7 Караткевіч, У. Дзікае паляванне караля Стаха : Аповесць ; Чорны замак Альшанскі : Раман. – Для ст. шк. узросту / Прадм. А. Л. Вераб'я // У. Караткевіч – Мінск : Мастацкая літаратура, 2000. – 574 с.
- 8 Караткевіч, Ул. Выбраныя творы. У 2-х т. Т. 1. Аповяданні, аповесці. / [Аўт. прадм. В. Быкаў] // Ул. Караткевіч. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1980. – 336 с.
- 9 Быкаў, В. Збор твораў у 4 тамах. – Т. 3 / В. Быкаў. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1982. – 356 с.
- 10 Булыгина, Т. В. Языковая концептуализация мира (на материале русской грамматики) : / Т. В. Булыгина, А. Д. Шмелев. – М. : Языки славянской культуры, 1997. – 577 с.
- 11 Мележ, І. Людзі на балоце / І. Мележ. – Мінск : Мастацкая літаратура 1991. – 402 с.

This article examines verbalized symbolic gestures in the works of Belarusian writers. These gestures serve as literal substitutes for words and concepts in communication, largely limited to a specific culture or locale. It is established that these gestures are dialogic in nature, are integral components of communication, and often reflect the speaker's mood, emotions, and attitude toward the subject or interlocutor. They can also be presented as an element of etiquette. It is noted that most of the symbolic gestures analyzed in the article are rude, offensive, obscene, or express negative emotions.

УДК 811.161.3'373.232(476.2-37Добруш)

У. А. БОБРЫК

(г. Гомель, УА "Гомельскі дзяржаўны тэхнічны ўніверсітэт імя П. В. Сухого")

А. М. ЧАРНЫШОВА

(г. Гомель, УА "Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Францыска Скарыны")

ПРОЗВІШЧЫ ДОБРУШСКАГА РАЁНА АДНАМАСТЫЧНАГА ПАХОДЖАННЯ

У артыкуле аналізуюцца найбольш ужывальныя прозвішчы Добрушкага раёна аданамастычнага паходжання. Самай прадуктыўнай матывацыйнай базай для ўтварэння

аданамастычных прозвішчаў з’явіліся хрысціянскія кананічныя асабовыя імёны візантыйска-грэчаскага або рымска-каталіцкага паходжання. Большасць прозвішчаў паходзіць ад мужчынскіх імён і іх варыянтаў, адзінкавыя – ад жаночых.

Многія прозвішчы Добрушкага раёна, як і большасць беларускіх прозвішчаў, утварылася ад хрысціянскіх кананічных асабовых імён візантыйска-грэчаскага або рымска-каталіцкага паходжання, якія па сваёй унутранай прыродзе, так і па характару функцыянавання ў грамадстве складаюць такія разрад слоў, які не звязаны і не суадносіцца са значэннем прадметнасці, а забяспечвае вылучэнне адной канкрэтнай асобы з акаляючага мноства.

Уласныя імёны маюць асаблівую энергію, якая пераходзіць з пакалення ў пакаленне, імя здольнае творча фармаваць чалавека, паказваць на месца ў грамадстве, вызначаць сацыяльную ролю. Вядома, што для народаў і рэлігій мае выключна важнае значэнне, бо суадносіцца з лёсам чалавека, з яго жыццёвай праграмай на Зямлі.

Імёны ў мове не жывуць адасоблена. Як правіла, яны маюць сваіх продкаў і нашчадкаў, блізкіх і далёкіх сваякоў. Часам не распазнаеш, з кім “у радні” тая ці іншая форма імя, да якога слова яно ўзыходзіць. Тлумачыцца гэта тым, што пасля прыняцця хрысціянства асабовыя імёны, трапіўшы ў чужое моўнае асяроддзе, змяняліся, набліжаліся і дастасоўваліся да маўленчых нормаў паводле законаў мовы. У выніку гэтых працэсаў утварыліся шматлікія вытворныя і скарочаныя формы і варыянты, якія выступілі асновай фарміравання прозвішчаў. Так, прозвішчы *Іваненка, Іванкін, Іванешка, Іваноў, Іваноўскі, Іванцоў, Іванчанка, Іванчук, Іванчык, Іванчыкаў, Іванькоў* узыходзяць да ўнармаванай формы імя *Іван*.

Прозвішчы *Абрамаў, Абрамовіч* утвораны ад разм. формы *Абрам* імя *Аўрам* (ст.-яўр. імя *Abram* ‘узвышаны бацька’ [3, с. 36]), а *Аўраменка, Аўрамовіч* – ад *Аўрам*. Ад імя *Агафон* (грэч. *Agathon* ‘дабро’ [3, с. 39]) утворана прозвішча *Агафонаў*. Прозвішчы *Гапон, Гапоненка, Гапонік* паходзяць ад размоўнай формы гэтага імя *Гапон*. *Агееў, Агейчанка* паходзяць ад імя *Агей*, што са ст.-яўр. імя *Haggai* ‘святочны, урачысты’ [5, с. 13].

Шмат прозвішчаў Добрушкага раёна ўтвораны ад распаўсюджанага як у мінулым, так і ў сучасным імя *Андрэй* (грэч. *andreios* ‘мужны, храбры’ [1, с. 49]) і *Аляксеі* (ад грэч. *alexo* ‘абараняць’ [3, с. 45]). Прозвішчы *Аляксеенка, Аляксеічык* і *Аляксеічыкаў* утвораны ад унармаванай формы *Аляксеі*, *Алешкін* – ад лакальнай формы *Алешка*. Прозвішча *Андрусенкаў* паходзіць ад размоўнай формы *Андрус*; *Андрэйка* – ад памяншальнай формы *Андрэйка*; *Андрэенка, Андрэеў, Андрэйцаў* – ад *Андрэй*.

Прозвішчы *Анікеенка, Анікей, Анікеічык* паходзяць ад імя *Іанікій* (звязана з грэч. словам *nike* ‘перамога’ [5, с. 17]). Ад імя *Антоній* (рымск. радавое імя *Antonius* [3, с. 52]) утвораны прозвішчы *Антановіч, Антончык, Антасюк, Антонаў, Антоненка, Антончанка*. Ад імя *Архіп*, што з грэч. *archi-* ‘прыстаўка са значэннем галоўны, старэйшы’ і *hippos* ‘коннік’ [3, с. 59]), утвораны прозвішчы *Архінаў* і *Архіпенка*. Ад імя *Аўдзей* (ад ст.-яўр. *obadiah* ‘служка бога Яхве’ [3, с. 34]) утвораны прозвішчы *Аўдзеенка* і *Аўдзеёў*. Прозвішчы *Астапенка, Астапенкаў* паходзяць ад украінскай размоўнай формы *Астап* імя *Яўстафій* (грэч. *eustathes* ‘устойлівы’ [3, с. 105]).

Прозвішчы *Багданаў, Багдановіч, Багданюк* і *Богдан* утвораны ад запазычанага са ст.-сл. мовы імя *Багдан*, дзе з’явілася як калька з грэч. імя *Theodotos* ад *teodotos* ‘дадзены багамі’ [3, с. 64]. Ад імя *Барыс*, якое ўзнікла як памяншальная форма старажытнага славянскага імя *Барыслаў* (ад *бор-* (параўн. рус. *борьба, бороться*) і *слав-* (параўн. рус. *слава*) [3, с. 65]) утвораны прозвішчы *Барысаў, Барысевіч, Барысенка, Барысёнак* і *Барысюк*. Імя *Барыс* звязваюць таксама з імем старажытнага балгарскага правадыра *Барыса*, якое выводзяць з мангольскага *bogori* ‘маленькі’ [1, с. 35].

Імя *Васілій* (ад грэч. *basileus* ‘цар’ [3, с. 70]) парадзіла мноства памяншальных форм, аб якіх нам нагадваюць прозвішчы *Васіленка, Васілеўскі, Васілец, Васільеў, Васількоў, Васільцоў, Васільчанка, Васільчыкаў*. Старажытна-славянскае імя *Уладзімір* (ад уладарыць мірам [3, с. 79]) парадзіла прозвішчы *Валодзін, Валодзькін* і *Уладзіміраў*. Ад уласнага асабовага імя *Улас* узніклі прозвішчы *Уласаў, Уласенка*.

Ад разнастайных форм *Гаўрук, Гаўрык, Гаўрыла, Гаўрылюк* праваслаўнага імя *Гаўрыіл* (ст.-яўр. імя *Gabri'el* ‘мая моц – бог’ [3, с. 81]) утварыліся прозвішчы *Гаўрыкаў, Гаўрылаў, Гаўрыленка, Гаўрук, Гаўрылкін, Гаўрыльчанка*. Праваслаўнае імя *Георгій, Юрый* (ад грэч. *georgos* ‘земляроб’ [3, с. 66]) і яго варыянтныя формы (*Юрчак, Юрка*) утварылі прозвішчы *Юркевіч, Юркоўскі, Юрчанка, Юрчык*. Прозвішчы *Грыгарэнка, Грыгор’еў, Грыцаў, Грыцкін, Грыцкоў, Грыцоў, Грыцэнка, Грышакоў, Грышкаўцоў, Грышчанка* ўтварыліся ад імя *Грыгорый* (ад грэч. *gregoreo* ‘быць бадзёрым’ [3, с. 90]). Магчыма, ад эмацыянальна-ацэначнай формы *Гурын* імя *Гурыі* (магчыма, ад ст.-яўр. *gur* ‘ільвяня, малады леў’ [3, с. 91]) утворана прозвішча *Гурын*.

Ад уласнага асабовага імя *Давыд*, якое паходзіць ад ст.-яўр. імя *David* ‘любімы’ [3, с. 91], утвораны даволі распаўсюджаныя ў Добрушскім раёне прозвішчы *Давыдаў, Давыдзенка, Давідовіч, Давідулін, Давыдовіч*. Старажытнае імя *Дан* утварыла прозвішча *Данчанка* [1, с. 58]. Ад старажытна-яўрэйскага імя *Данііл* (ст.-яўр. імя *Dani'el* ‘мой суддзя – бог’ [3, с. 92]), якое прыжылося на Беларусі, паходзяць прозвішчы *Данілаў, Даніленка, Данілкін, Данільчанка*. Магчыма, ад імя *Дасій* (ад грэч. *dasys* ‘касматы’ [3, с. 93], а магчыма, і ад імя *Адам* утворана даволі распаўсюджанае на тэрыторыі Добрушкага раёна прозвішча *Дашкевіч, Дашкоўскі, Адаменка, Адамовіч*.

Ад імя *Дзмітрый* (грэч. *Demeter* ‘які адносіцца да Дзяметры’ ў антычнай міфалогіі: Дзяметра – багіня ўрадлівасці і земляробства [3, с. 97]) утвораны прозвішчы *Дзмітрыенка, Дзмітрыеў, Дзмітрычэнка*. Прозвішча *Дземідзенка* ўтварылася ад імя *Дзіямід* (ад грэч. *Dios* (Р. скл. ад *Zeus* ‘Зеўс’ і *tedomai* ‘абдумваць’ [3, с. 95]). Імя *Дзіанісій* (грэч. асабовае імя *Dionysios* ад *Dionys* ‘бог жыццёвай моцы прыроды, бог віна’ [3, с. 94]) і яго размоўныя формы *Дзяніс, Дзенісюк* утварылі прозвішчы *Дзенісенка, Дзенісовіч, Дзенісоў, Дзенісюк*.

Ад размоўнай формы *Дораіш* і памяншальнай формы *Дарошка* імя *Дарафей* (ад грэч. *doron* ‘дар’ і *theos* ‘бог’ [3, с. 99]) утварыліся прозвішчы *Дарашкоў, Дарашэнка*. Прозвішчы *Дзям’янавіч* і *Дзям’яненка* ўтварыліся ад уласнага асабовага імя *Дзям’ян* (магчыма ад грэч. *damazo* ‘пакараць, заваёўваць’ [3, с. 94]), якое паходзіць ад старажытнага *Даміан*.

Ад праваслаўнага імя *Захарыя*, сучаснае – *Захар*, утварыліся прозвішчы *Захаранка, Захараў, Захарчанка, Захарэнка*.

Ад размоўнай формы *Ігнат* імя *Ігнацій* (магчыма лац. *ignatus* ‘які не нарадзіўся’ [3, с. 118]) пайшлі прозвішчы *Ігнатовіч, Ігнаценка, Ігнацьеў*. Ад вядомага з Бібліі імя *Ісаак* (ст.-яўр. імя *Ishaq* ‘ён будзе смяяцца’ [3, с. 124]) паходзіць прозвішча *Ісаенка*.

Жадаючы маленькаму сыну багацця і шчасця, бацькі давалі яму імя *Кароль* [5, с. 106]), а прозвішчы *Каралевіч, Караленка, Каралёў, Каралькоў*, магчыма, паходзяць ад імя *Кароль* ці ад назвы птушкі каралёк [5, с. 106]. Ад форм *Клім, Клімчук* імя *Клімент* (магчыма ад лац. *clemens* ‘літасцівы’ ці ад грэч. *klematinos* ‘вінаградная лаза’ [3, с. 134]) утварыліся прозвішчы *Клімавец, Кліменка, Клімянкоў, Клімянцёнак, Клімаў, Клімовіч*. На тэрыторыі Добрушкага раёна бытуюць прозвішчы *Кузьменка, Кузьмянкоў*, утвораныя ад распаўсюджанага ў мінулым імя *Кузьма*, якое паходзіць ад грэч. *kosmos* ‘мір’, ‘упрыгожванне’ [3, с. 137]. Ад праваслаўнага імя *Канстанцін*, што ў перакладзе з лацінскай мовы абазначае ‘стойкі, нязменны’, узнікла прозвішча *Канстанцінаў*.

Ад памяншальнай формы *Асінік* не менш рэдкага праваслаўнага імя *Іосіф* утвораны прозвішчы *Асіпенка, Асінкаў*.

Прозвішчы *Лаўрыненка, Лаўрэнаў, Лаўрэнчанка* ўтвораны ад імя *Лаўр*, што з лацінскай мовы перакладаецца як ‘лаўровае дрэва, лаўровы вянок’, а ў пераносным значэнні ‘перамога’ [3, с. 138]. Ад імя *Лін* (ад грэч. *linos* ‘тужлівая песня’ [3, с. 142]) паходзяць прозвішчы *Лін, Лінаў*. Ад імя *Лук’ян*, што з лацінскай мовы *lux* ‘святло’ [3, с. 144], утвораны прозвішчы *Лук’янаў, Лук’янцаў*. Ад праваслаўнага імя *Лука* (ад лац. *lux* ‘святло’ [3, с. 144]) пайшлі прозвішчы *Лукаў, Лукашоў, Лукашэвіч*.

Ад біблейскага імя *Маісей* (ст.-яўр. асабовае імя *Mose* (яўрэйскі заканадавец) [3, с. 161]) утвораны прозвішчы *Маісеевіч, Маісеенка, Маісееў, Маісейчук*. Вядомыя прозвішчы *Макараў, Макарэвіч, Макаранка* ўтвораны ад імя *Макарыі*, што з грэч. *takarios* ‘шчаслівы’ [3, с. 147].

Праваслаўнае імя *Марк* (магчыма ад лац. *marcus* ‘малаток’) парадзіла прозвішчы *Маркавец*, *Маркаў*, *Маркевіч*. Ад размоўнай формы *Мацюш* вядомага з Бібліі імя *Матвей* (ад ст.-яўр. *matitiah*, *matitiah* ‘божы чалавек’ [3, с. 154] утвораны прозвішчы *Мацюшаў*, *Матюшкін*, *Мацюшэнка*.

Імя *Міхаіл* (ст.-яўр. імя *Mika'el* ‘роўны богу Яхве’ [3, с. 160]) утварыла мноства паяншальных форм, аб якіх нам напамінаюць прозвішчы: *Міхайлаў*, *Міхалкоў*, *Міхаленка*, *Міхалёў*, *Міхалькевіч*, *Міхальцоў*, *Міхальчанка*, *Міхасёў*.

Не меншая колькасць прозвішчаў утварылася ад імя *Пётр* (ад грэч. *petra* ‘скала’, ‘каменная глыба’ [3, с. 178]): *Петракоў*, *Петранкоў*, *Петрачэнка*, *Петрашкевіч*, *Петрыкаў*, *Пятроў*, *Пятровіч*, *Пятроўскі*. Вялікая колькасць прозвішчаў утворана ад імя *Павел* (лац. *paulus* ‘маленькі’ [3, с. 172]) і яго народных і лакальных форм: *Паўлаў*, *Паўленка*, *Паўлікаў*, *Паўлоўскі*, *Паўлючэнка*, *Пашкоў*, *Пашкоўскі*. Такая даволі вялікая колькасць прозвішчаў сведчыць пра тое, што дадзеныя імёны ў розных формах шырока бытавалі на тэрыторыі Беларусі на працягу ўсёй гісторыі фарміравання антрапанімічнай лексікі.

Ад імя *Навум* (ст.-яўр. імя *Nahum* ‘судзіцьнік’ [3, с. 164]) пайшлі прозвішчы *Навуменка*, *Навумцаў*. Імя *Назарый* (ст.-яўр. *nazar* ‘ён аддаў сябе богу’ [3, с. 162]) суадносіцца з прозвішчамі *Назаранка*, *Назарчук*. Прозвішчы *Несцераў*, *Несцярэнка* ўтварыліся ад імя *Нестар*, якое пайшло ад грэчаскага асабовага імя *Nestor* [3, с. 165]. Даволі распаўсюджанае ў сучасным імя *Нікалай* (ад *nike* ‘перамога’ і *laos* ‘народ’ [3, с. 166]) утварыла прозвішчы *Нікалаенка*, *Нікалайкоў*, *Нікалайчанка*.

Ад імя *Паліен* (ад грэч. *polu* ‘шмат’ і *aine* ‘хвала, слава’ [3, с. 180]) пайшло прозвішча *Палуян*. Імя *Патап* утварыла прозвішчы *Патапаў*, *Патапенка*. Імя *Пракопій* (магчыма ад грэч. *prokoros* ‘выняты з ножан’, ‘той, хто схапіў меч за ручку’ [3, с. 183]) парадзіла прозвішчы *Пракапенка*, *Пракапцоў*, *Пракопчанка*. Ад імя *Прохар* (ад грэч. *prochoreo* ‘скакаць наперадзе, весці’ [4, с. 281]) утварыліся прозвішчы *Прахаровіч*, *Прахарэнка*.

Праваслаўнае імя *Рафаіл* (ст.-яўр. імя *Refa'el* ‘бог лячыў’ [3, с. 187]) парадзіла прозвішчы *Рафалаў*, *Рафальскі*. Ад імя *Радзівон* (магчыма ад грэч. *rodon* ‘ружа’ [3, с. 189]) утварылася прозвішча *Радзівонаў*. Імя *Раман* (лац. *Romanus* ‘рымскі’, ‘рымлянін’ [3, с. 190]), якое прынята праваслаўнай і каталіцкай царквамі, утварыліся прозвішчы *Раманаў*, *Раманенка*, *Раманкевіч*, *Раманчыкаў*, *Раманькоў*, *Раманцоў*.

Імя *Сава* (араб. *saba* ‘старац, дзед’ [3, с. 192]) утварыла прозвішчы *Савенка*, *Савянкоў*, *Савянок*. Ад імя *Сергій* (рымск. радавое імя *Sergius* [3, с. 199]) пайшлі прозвішчы *Сергіевіч*, *Сергіенка*. Ад народнай формы *Сілко* ўласнага асабовага імя *Сіла* ўтварыліся прозвішчы *Сілко*, *Сілкоў*. Ад біблейскага імя *Сімяон* (ад ст.-яўр. *sama* ‘слухаць’ [3, с. 198]) утварыліся прозвішчы *Семяненка*, *Семянчук*, *Семянцоў*. Ад размоўных форм *Сцяпан*, *Сцёпа* праваслаўнага імя *Стэфан* (грэч. *stephanos* ‘вянок’ [3, с. 205]) утвораны прозвішчы *Сцяпаненка*, *Сцяпанкоўскі*, *Сцяпаноўскі*, *Сцяпанчук*, *Сцяпанаў*, *Сцяпанцоў*.

Прозвішчы *Тарасаў*, *Тарасевіч*, *Тарасенка*, *Тарасюк* утварыліся ад імя *Тарасій* (ад грэч. *tarasso* ‘турбаваць’ [3, с. 206]), а *Тарасік* – ад размоўнай формы гэтага ж імя *Тарасік*. Рэдкае прозвішча *Атрошка* ўтворана не ад грашовай адзінкі, а ад імя *Трафім*, што з грэч. *trophimos* ‘карміцель’ [2, с. 138]. Ад гэтага ж імя ўтвораны прозвішчы *Трафімаў*, *Трафіменка*.

Ад праваслаўнага імя *Фама* (ад ст.-яўр. *te'om* ‘блізнюк’ [3, с. 226]) паходзіць прозвішча *Фамін*, а ад каталіцкай формы гэтага імя *Томаш* утвораны прозвішчы *Тамашоў*, *Тамашук*. Ад формы *Фёдар* праваслаўнага імя *Феадор* (ад грэч. *theos* ‘бог’ і *doron* ‘дар’ [2, с. 215]) утвораны прозвішчы *Фёдараў*, *Федаровіч*, *Федарцоў*. Прозвішчы *Фядосаў*, *Фядосенка* ўтварыліся ад імя *Феадосій* (ад грэч. *theos* ‘бог’ і *dosis* ‘дар’ [2, с. 218]). Прозвішча *Піліпенка* ўтворана ад народнай формы *Піліп* праваслаўнага імя *Філіп*, а ад самога імя ўтварыліся прозвішчы *Філіп*, *Філіпаў*, *Філіпенка*, *Філіпкін*, *Філіпкоў*.

Ад імя *Цярэнцій* [6, с. 16] паходзяць прозвішчы *Церашковіч*, *Церашкоў*. Ад імя *Цімафей* (ад грэч. *timo* ‘гонар, пашана’ і *theos* ‘бог’ [3, с. 208]) паходзяць прозвішчы *Цімафеенка*, *Цімашкоў*, *Цімашэнка*, *Цімошкін*, *Цімошчык*. Прозвішчы *Цімавец*, *Цімавіч*, *Цімарэнка*, *Ціткоў*, *Цітовіч*, *Цітоў* утвораны ад уласнага асабовага імя *Цім*.

Біблейскае імя *Якаў* (ст.-яўр. імя *Ia'qob* 'ён ідзе за кім - небудзь' [3, с. 235]) суадносіцца з прозвішчамі *Якаўлеў*, *Якавенка*. Прозвішчы *Якубаў*, *Якубенка*, *Якаўцоў* утвораны ад польскай формы *Якуб* імя *Якаў* [5, с. 236]. Ад імя *Яўфіміі* (ад грэч. *euphemos* 'свяшчэнны' [5, с. 113]) і яго разнастайных форм утвораны прозвішчы *Яфімаў*, *Яфіменка*, *Яўхіменка*.

Цікавасць выклікаюць прозвішчы, *Юдаў* і *Юдэнка*, якія паходзяць ад імя *Іуда*, але не ад здрадніка *Іуды*. Па евангельскай легендзе, у Хрыста было два вучні, якіх звалі *Іуда*: адзін – *Іуда Іскарыйён* – здраднік, другі – *Іуда Іакаўль* – верны прыхільнік свайго настаўніка. Таму, зразумела, што прозвішчы пайшлі ад другога імя, якое занесена ў царкоўны каляндар.

Як бачна, ад некаторых імён утварылася шмат прозвішчаў, напрыклад, *Павел*, *Іван*, *Пётр*, *Міхаіл*, а ад некаторых – адзінкавыя. Гэта тлумачыцца тым, што круг выкарыстоўваемых "жывых" асабовых імён да пачатку XX ст. заўважна звужаўся: многія імёны, папулярныя ў мінулым, да нашага часу аказаліся забытымі. Зараз рэдка сустрачым *Луку*, *Архіна*, *Фаму*. Такія мужчынскія імёны яшчэ можна сустраць у імёнах па бацьку людзей старэйшага пакалення, а часцей за ўсё – у прозвішчах.

Асноўная частка прозвішчаў Добрушкага раёна ўтворана ад мужчынскіх імён. Але прозвішчы ўтвараліся і ад жаночых уласных асабовых імён. Іх не вельмі багата, але яны ўяўляюць значную цікавасць, бо ў вядомай ступені адлюстроўваюць становішча жанчыны ў далёкія ад нас часы. Калі зараз пры перапісе насельніцтва пытаюцца, хто галава сям'і, то раней такое пытанне не ўзнікала. Калі ў доме быў мужчына, ён бяспрэчна лічыўся гаспадаром, астатнія члены сям'і насілі яго прозвішча. Жанчына лічылася гаспадыняй дома. Толькі калі мужа забіралі ў салдаты або ён доўгі час адсутнічаў, калі ён паміраў, гінуў на вайне, вяртаўся інвалідам, жанчына брала на сябе ўсю гаспадарку і пачынала кіраваць домам і сям'ёю.

На тэрыторыі Добрушкага раёна сустракаюцца толькі адзінкавыя прозвішчы, утвораныя ад жаночых імён: ад жаночага імя *Зінаіда* (ад грэч. *Zeus* 'Зеўс' [3, с. 116]) утвораны прозвішчы *Зіневіч* і *Зінкевіч*. Ад імя *Тамара* (ст.-яўр. *Tamar* 'фінікавая пальма' [3, с. 206]) і народнай памяншальнай формы гэтага імя *Томка* ўтварыліся прозвішчы *Тамараў*, *Тамаркін*, *Томка*, *Томчанка*. Ад імя *Ульяна* пайшло прозвішча *Ульянаў*, а ад імя *Яна* – *Яначкін*.

Іншы раз цяжка ўстанавіць, мужчынскае ці жаночае імя ляжыць у аснове прозвішча, так як няпоўныя формы ад іх маглі супадаць. Напрыклад, прозвішчы *Зіневіч* і *Зінкевіч* маглі ўтварыцца не толькі ад жаночага імя *Зінаіда*, але і ад мужчынскага імя *Зіновій*.

Разгледжаны матэрыял сведчыць, што ўсе аданамастычныя прозвішчы складаюць значны пласт лексікі Добрушкага раёна. У якасці матывацыйнай базы для ўтварэння аданамастычных прозвішчаў былі задзейнічаны хрысціянскія кананічныя асабовыя імёны візантыйска-грэчаскага і рымска-каталіцкага паходжання. Прозвішчы аданамастычнага паходжання пераважна ўтварыліся ад мужчынскіх уласных асабовых імён, а ўтвораныя ад жаночых уласных асабовых імён, сустракаюцца рэдка.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1 Бірыла, М. В. Беларуская антрапанімія. Уласныя імёны, імёны – мянушкі, імёны па бацьку, прозвішчы / М. В. Бірыла. – Мн. : Навука і тэхніка, 1966. – 327 с.

2 Никонов, В. А. Словарь русских фамилий / В. А. Никонов. Сост. Е. Л. Крушельницкий. – М. : Школа – Пресс, 1993. – 224 с.

3 Петровский, Н. А. Словарь русских личных имен: Ок. 2600 имен / Н. А. Петровский; спец. науч. ред. О. Д. Митрофанова. – 3-е изд., стереотип. – М. : Русский язык, 1984. – 384 с.

4 Суперанская, А. В. Словарь русских личных имен / А. В. Суперанская. – М. : Изд-во Эксмо, 2003. – 544 с.

5 Федосюк, Ю. А. Русские фамилии: Популярный этимологический словарь / Ю. А. Федосюк. – М. : Детская литература, 1980. – 239 с.

6 Федосюк, Ю. А. Что означает ваша фамилия? / Ю. А. Федосюк. – 3-е изд. – М. : Флинта: Наука, 2008. – 88 с.

This article analyzes the most common surnames of onomastic origin in the Dobrush district. The most productive motivational basis for the formation of onomastic surnames were Christian canonical personal names of Byzantine-Greek or Roman Catholic origin. Most surnames are derived from male names and their variants, while some are derived from female names.

УДК 811.161.3'42'367.4

Е. Г. БОГДАНОВИЧ

(г. Гомель, УО «Гомельский государственный университет имени Франциска Скорины»)

УСТОЙЧИВЫЕ СРАВНЕНИЯ БЕЛОРУССКОГО ЯЗЫКА С ГЛАГОЛЬНЫМ КОМПОНЕНТОМ *ЖЫЦЬ*

В статье анализируются устойчивые сравнения белорусского языка с общим основанием сравнения, обозначенным глаголом *жыць*. Определяется общая логическая схема всех сравнительных конструкций. Выявляются наиболее продуктивные модели и структурные типы устойчивых сравнений с общим компонентом *жыць*.

Каждый язык уникален и представляет собой национально-специфическую систему, благодаря которой происходит формирование языковой картины его носителей. Язык выполняет роль культурного зеркала, отражающего особенности мышления народа, является средством репрезентации национального сознания.

Все явления действительности окружающего мира отражаются в языке, проходя через призму сознания человека. В антропоцентричной парадигме человек выступает как субъект и мера всего.

Аксиологическая основа языковой картины мира закладывается динамичной лексико-фразеологической системой, к которой относятся оценочная лексика, несущая прямую оценку, фразеологические единицы, в которых оценка часто скрыта в образе, и устойчивые сравнения, фиксирующие культурные эталоны.

Устойчивые сравнения не первое десятилетие привлекают внимание исследователей не только как обширный стилистический ресурс языка, но и как важнейший источник для этнолингвистических и когнитивных исследований. Их анализ позволяет эксплицировать глубинные механизмы категоризации и оценки действительности, специфичные для той или иной лингвокультуры. По мнению В. М. Огольцева, «сравнение как важнейшая форма языкового образа должно рассматриваться прежде всего как факт языковой системы» [1]. «А устойчивые сравнения любого языка, – пишет далее исследователь, – одно из самых ярких свидетельств национального своеобразия его внутренней формы» [1].

Устойчивые сравнения выступают в роли готовых концептуальных матриц, закрепляющих и транслирующих типичные для данного народа способы восприятия, сопоставления, интерпретации и эталонизации явлений действительности. В основе устойчивых сравнений лежат культурно значимые для этноса ценности и реалии, которые подаются метко и выразительно.

Лингвистическая проблема сравнения в силу своей многоаспектности представляет определенную сложность для исследователей из-за большого числа языковых средств, способных его выразить.

К числу отличительных признаков устойчивых сравнений относятся устойчивость формы и содержания, четкая определенность грамматического строя, постоянство компонентного состава, прагматическая направленность.

Структурные компоненты устойчивых сравнений условно обозначаются следующим образом: «А – С – mB(β), где А – субъект сравнения (предмет, подвергающийся сравнению),